

Kolokvium Načo je literárna veda?
(O zmysle literárnej vedy a jej metódach skúmania)

Program

9.00 – 9.20 Mária Bátorová: Otázky zmyslu literárnej vedy. Vzťah textu a kontextov

9.20 – 9.40 Monika Schmitz-Emans: Die Materialität von Texten, Textsinn und Textinterpretation: Buchliteratur und das Buch

9.40 – 10.00 Silvia Miháliková: Sociologické kontexty skúmania literatúry

10.00 – 10.20 Petr Kučera: Role kontextu v interpretaci textů regionální literatury z česko-německo-rakouského pomezí

10.20 – 10.40 Tatiana Sedová: K funkcii literatúry a filozofie

10.40 – 11.00 Katarína Zechelová: Stopy autorského subjektu v texte. Stefan Zweig a jeho prozaická tvorba

11.00 – 11.20 Zuzana Kopecká: K individualite autorského štýlu v literárnej moderne

11.20 – 11.40 T. Š. Heribanová: Motív smrti ako následok a súčasť generačnej skúsenosti v tvorbe Erich Kästnera

Diskusia 11.40 – 12.30

Prihlásiť sa možno: cez Zoom

<https://zoom.us/j/94068125340?pwd=azlta0NrbGszTUVoUERiNDFhdEJvdz09>.

Abstrakty

Mária Bátorová: Otázky zmyslu literárnej vedy. Vzťah textu a kontextov

Úvodná prednáška objasňuje cieľ tohto kolokvia: čo znamená literárna veda, aký má zmysel? Uvažuje tiež o postupoch v hermeneutickom literárnovednom výskume, o zmysle a význame konkrétneho textu, o dôležitosti jednotlivých kontextov, s ktorými súvisí. Uvažuje tiež o zmysle porovnávacej literárnej vedy, o komparatívnom aspekte literárnej vedy, o porovnávacom stretávaní literatúr a kultúr v medziliterárnom procese, o dôležitosti odstránenia stereotypov (imagológia).

Die Einleitung in die Problematik der Kontexte im Rahmen der Zusammenhänge in einem hermeneutischen literaturwissenschaftlichen Diskurs. Über Sinn und Bedeutung eines konkreten Textes im Zusammenhang mit bestimmten Kontexten, über Aspekte der vergleichenden LW, über das systematische Abschaffen des stereotypischen Denkens (Imagologie) schon im Programm des Lehrprozesses und Schulung.

Monika Schmitz - Emans: Die Materialität von Texten, Textsinn und Textinterpretation: Buchliteratur und das Buch

Lehrstuhl für Vergleichende Literaturwissenschaft, Ruhr-Universität, Bochum

Texte gelten als Primärgegenstände der Literaturwissenschaft, auch wenn sich damit weitergehende Ansprüche verbinden - Ansprüche etwa auf die Erfassung historisch-gesellschaftlicher Kontexte, die Erschließung von ideologischen Botschaften, die Rekonstruktion von Schaffensprozessen oder die kritische Analyse von Inhalten und Schreibweisen. Solange sich Literaturwissenschaft als interpretierende Wissenschaft versteht, ist der Text ihr zentraler Bezugspunkt, ihr zentrales Interpretandum – so ein weitgehender Konsens.

Einem in neuerer Zeit zunehmend wichtigeren Paradigma zufolge interessiert sich Literaturwissenschaft aber auch für die Materialität von Texten: für ihre Verfaßtheit als Objekte, ihre materielle Gestalt, ihre mise-en-page auf Buchseiten, ihre Schriftgröße, das Format der Textträger etc., für die Materialität des Textes bei seiner Produktion (z.B. manuell oder typographisch), bei seiner Publikation (als Buch, als Digitalisat etc.), bei seiner Rezeption.

Zu differenzieren ist dabei (bei grundlegenden Konvergenzen) zwischen einem primär editionsphilologischen Interesse und einem poetologisch-ästhetischen Interesse. Vor allem letzteres fragt, inwiefern die Materialität des Textes als solche konstitutiv für das Werk selbst ist – also ebenfalls ein Gegenstand der Literatur-Interpretation, der Literatur-Hermeneutik.

In diesem Zusammenhang verdienen vor allem solche Werke Aufmerksamkeit, die man „Buchliteratur“ nennen kann: Werke, deren jeweilige konkret-materielle Textgestalt konstitutiv für das sind, was rezipiert wird – und daher

auch hermeneutisch angegangen werden müssen. Dies gilt etwa für Werke in Form unkonventionell gestalteter Bücher, für Werke, die keine Kodexform haben (sondern etwa die loser Seiten/Blätter oder auch Leporelloform), sowie auch für Werke, die typographisch auffällig sind.

Zwischen Text und Buch ist zu differenzieren – und Literaturinterpretation kann vor der Herausforderung stehen, neben dem Text auch den Buchkörper interpretieren zu müssen. Auf welchen Ebenen geschieht dies? Dieser Frage soll an ausgewählten Beispielen von „Buchliteratur“ nachgegangen werden.

Texty sú primárne predmety literárnej vedy, aj keď sa s tým spájajú ďalšie a ďalšie nároky – nároky napríklad na pochopenie historicko-spoločenských kontextov, závery ideologických posolstiev, rekonštrukcie procesov tvorby alebo kritická analýza obsahov a spôsobov písania. Pokým sa literárna veda chápe ako veda, ktorá interpretuje, je text jej centrálnym vzťahovým bodom, jej centrálné Interpretandum – teda aj ďalekosiahly konsensus.

V dôsledku paradigmy, ktorej dôležitosť narastá v tomto čase, zaujíma sa literárna veda aj o materialitu textov: o to, ako sú vytvorené ako objekty, o ich materiálnu schránku, ich mise-en-page na stránkach knihy, veľkosť písma, formát textových nosičov atď., o materialitu textu pri jeho produkcii (napr. manuálne alebo typograficky), pri jeho publikácii (ako knihy, digitalizovanej podoby etc.), pri jeho recepcii.

Pritom treba diferencovať (pri základných konvergenciách) medzi primárne edične-filologickým záujmom a poetologicko estetickým záujmom. Predovšetkým ten druhý kladie otázku, do akej miery je materialita textu konštitutívna pre dielo samotné – teda nakoľko môže byť predmetom literárnej interpretácie, literárnej hermeneutiky. V tejto súvislosti zasluhujú pozornosť predovšetkým také diela, ktoré možno nazvať „knižná literatúra“: diela, ktorých konkrétna materiálna textová podoba, je konštitutívna pre to, čo má byť recipované, a preto musia byť aj hermeneuticky vnímané, nazerané. Toto platí pre diela, ktoré majú formu nekonvenčných kníh, pre diela, ktoré nemajú kódexovú formu (majú prázdne strany/listy alebo formu leporela), ako aj pre diela, ktoré sú nápadné typograficky.

Medzi textom a knihou treba diferencovať - a interpretácia literatúry môže stáť pred výzvou, musieť okrem textu interpretovať aj samotný korpus knihy. Na koľkých úrovniach sa toto deje? Túto otázku bude riešiť tento príspevok na vybraných príkladoch „knižnej“ literatúry.

Silvia Miháliková: Sociologické kontexty skúmania literatúry

Sociologický ústav SAV

Základné paradigmy skúmania literatúry v rámci špecifickej disciplíny sociológie literatúry. Historické kontexty skúmania vzťahu spoločnosti a literatúry, sociológia obsahu literárnych diel, literatúra ako inštitúcia. Sociognozeologická a inštitucionálna paradigma, sociológia sama ako literárne dielo. Vzťah literatúry a moci, masová kultúra.

Tatiana Sedová: K funkcii literatúry a filozofie

Filozofický ústav SAV

Filozofický text ako problém, jeho podobnosti a rozdielu s literárnym textu. Determinanty významu filozofického textu. Sociálny kontext a sociologické determinanty filozofovania. Literárna fikcia vs. fikcia vo filozofii, ich status a funkcia. Problém reprezentácie v literárnom diele a filozofii. Proti významu ako použitiu a postmodernej Rortyho vízií post filozofickej kultúry a filozofii ako „konverzácii ľudstva“. K funkcii literatúry a filozofie.

Petr Kučera: Role kontextu v interpretaci textů regionální literatury z česko-německo-rakouského pomezí

FF ZČU v Plzni, Česká republika

Příspěvek analyzuje kontexty, do kterých v procesu interpretace vstupuje dílo regionální literatury z česko-německo-rakouského pomezí - tzv. šumavské literatury. V autorském kontextu jde o bilingvní tvůrce, kteří se ocitají ve složité sociolingvistické a nacionálně politické situaci. V kontextu literárně komparatistickém jsou jejich texty součástí několika celků a literárních společenství (regionální literatura, národní literatury, středoevropský kulturní areál). V kontextu genologickém dochází k výraznému žárovému rozptylu zejména v žánru tzv. hraničářského románu (Grenzlandroman), ale i při využívání dialektu v žánru poezie domoviny (Heimatdichtung) a lidového divadla (rysy výrazné např. v prozaické, básnické a dramatické tvorbě Hanse Multerera). Specifickým problémem je přechod z jazyka do jazyka (např. německý autor Karl Klostermann je svou kulturou pohostinnosti, tzn. smířlivými, protinacionalistickými a demokratickými názory čtenáři svého etnika odmítán, s čímž souvisí i problematika kontextu překladatelského a

edičního: zmíněný autor přechází do češtiny a stává se oblíbeným spisovatelem druhé kultury, po sto letech je vydáván v německých překladech a německým publikem kladně přijímán. Tyto i další kontexty je nutno při interpretaci textů z daného interregionu usouvztažňovat.

The role of context in the interpretation of texts of regional literature from the Czech-German-Austrian border

The paper analyzes the contexts into which the work of regional literature from the Czech-German-Austrian border - the so-called the literature of the Bohemian Forest, enters in the process of interpretation. In the author's context, these are bilingual creators who find themselves in a complex sociolinguistic and nationally political situation. In the comparative literary context, their texts are part of several units and literary communities (regional literature, national literatures, Central European cultural area). In the genological context, there is a significant heat dispersion of the earth in the genre of the so-called frontier novel (Grenzlandroman), but also in the use of a dialect in the genre of homeland poetry (Heimatlidung) and folk theater. A specific problem is the transition from language to language (the German author Karl Klostermann is rejected by his ethnic culture due to his culture of hospitality, conciliatory, anti-nationalist and democratic views, which is also related to the translation and publishing context: a writer of a second culture, after a hundred years it is published in German translations and positively accepted by the German audience. These and other contexts must be applied when interpreting texts from a given interregion.

Katarína Zechelová: Stopy autorského subjektu v texte. Stefan Zweig a jeho prozaická tvorba

Príspevok prezentuje význam kontextuálneho nazerania na prozaickú tvorbu rakúskeho spisovateľa Stefana Zweiga. Na základe výberu emblémových textov (historický román, novela, esej) demonštruje rôzne podoby prítomnosti autorského subjektu v texte a poukazuje na súvislosti a prepojenia na kontext autorovho života, jeho svetonázoru, teda jeho jedinečného chápania, a tým aj zobrazovania skutočnosti, ako aj na kontext miesta a doby, v ktorých tieto texty vznikali. Výsledky tejto analýzy spätne prepája s ich významom pre korektnú interpretáciu vybraných textov.

Zuzana Kopecká: K individualite autorského štýlu v literárnej moderne

Ústav svetovej literatúry SAV

Množstvo pokusov o definovanie literárnej moderny na základe vymedzenia jej univerzálnej poetiky nezodpovedá rozličným autorským štýlom. Ak v umeleckej tvorbe absentuje všeobecne akceptovaná paradigma – poetika literárnej moderny, dôraz je kladený na reflexiu autorskej individuality, ktorá sa prejavuje v osobitej modalite literárneho textu. Vo výskumnom procese je preto dôležité zohľadniť popri textocentrickom východisku aj kategóriu autora a čitateľa, ku ktorým sa vzťahujú ich vlastné, t. j. na nich viazané kontexty. Ide o kontexty podmieňujúce výslednú podobu literárneho textu a jeho následnej interpretácie ako novej formy komunikácie medzi komunikačnou triádou, teda medzi autorom, textom a čitateľom.

Towards the individuality of author's style in literary modernism

Many attempts to define literary modernism on the basis of the definition of its universal poetics do not correspond to different authorial styles. If there is no generally accepted paradigm in the artistic work – the poetics of literary modernism, the emphasis is on the reflection of the author's individuality, which is manifested in the special modality of the literary text. In the research process, it is therefore important to take into account, in addition to the textocentric basis, the categories of author, reader and their contexts. These contexts condition the final form of the literary text and its subsequent interpretation as a new form of communication between the communication triad of author, text and reader.

T. Š. Heribanová: Motív smrti ako následok a súčasť generačnej skúsenosti v tvorbe Erich Kästnera

Príspevok sa venuje motívu smrti v autobiografických básňach Ericha Kästnera, ktoré spĺňali funkciu generačnej výpovede. V Kästnerovom prípade je tento motív primárne autobiograficky podmienený (napr. prítomnosť smrti vo forme

spomienky na vojnu a javy súvisiace s udalosťami po prvej svetovej vojne). V autobiograficky ladených básňach je smrť prepojená s vojnou, ktorá je zobrazená ako spúšťač straty detstva. Úpadok, strach z neistoty zajtrajška ako súčasť existencie a možnosť ďalšej vojny tvorili ideový pôdorys Kästnerových generačných básní, v ktorých reflektoval traumatizáciu tých, ktorí ostali nažive, avšak ktorých bytie bolo vojnovou skúsenosťou degradované na vyprázdnenú zotrvačnosť v ľahostajnosti k zásadným hodnotám. Príspevok sa venuje taktiež suicidálnemu motívu – azda až emblematickému pre Kästnerovu lyriku a epiku –, ktorý je dodnes v literárnovednej recepcii autora netematizovaný.

The paper pays particular attention to autobiographical poetry of Erich Kästner - poetry that fulfilled the function of communicating a generational spirit. In Kästner's case, the motive was determined mainly autobiographically (eg. the presence of death in the form of a memory of the war and events that are connected with the aftermath of the First World War). In the more autobiographically attuned poems, death is connected explicitly to war, which is depicted as the beginning of a loss of childhood. Decay, fear of the uncertainty of tomorrow as inherent to existence as well as the possibility of yet another war were at the heart of Kästner's generational poetry. In them, he reflected on the trauma of those who survived but whose being had been emptied and reduced to meaningless inertia and a loss of regard for moral values. The presence of the motive in Kästner's work has, thus far, not received attention in scholarship on literary reception.

Prof. dr hab. Bogusław Bakula

Adam Mickiewicz University in Poznań

Poland

ORCID 0000-0003-0523-698X

Resume:

Word keys: samizdat, self-reflection literature, (quasi)diary, novel, essays, text-in-text, meta-literature

AUTOREFLEKSJA W LITERACKIM SAMIZDACCIE (DZIENNIKI, POWIEŚCI, ESEISTYKA Z LAT 70.-90. XX WIEKU)

SELF-REFLECTION IN THE LITERARY SAMIZDAT (DIARIES, NOVELS, ESSAY WRITING IN THE 1970S-1990S)

Szczególna sytuacja, w jakiej znajdował się autor w krajach bloku komunistycznego po podjęciu decyzji o publikowaniu swoich utworów poza cenzurą, wywierała ogromny wpływ na ich genologię, treść oraz strukturę. Wielu autorów rezygnowało z czystej fikcji lub podejmowania tematów wyłącznie artystycznych, wybierając gatunki mieszane lub paraliterackie (dziennik intymny, *quasi*-dziennik, reportaż dające umownie większą wiarygodność) i eksponując wątki związane z politycznym uwikłaniem się autora w trudne okoliczności życiowe (represje, brak możliwości publikowania w szerszym, choć kontrolowanym kontekście odbiorczym, zmiana profilu czytelnika, brak krytyki literackiej). Wyjątkowość sytuacji pisarza znajdowała potwierdzenie w rozbudowanej warstwie autorefleksji, a zwłaszcza w opisach procesu tworzenia, w rozważaniach odnoszących się do istoty literatury, prawdy artystycznej, funkcjonowania pisarza w systemie kłamstwa i do ograniczeń w treści utworów (cenzura). Utwory te, obok autorefleksji dotyczącej procesu tworzenia oraz relacji autor – tekst, zawierają też elementy polemiki literackiej. Literackie i eseistyczne teksty ukazujące się w samizdacie, autorstwa między innymi Jerzego Andrzejewskiego, Kazimierza Brandysa, Tadeusza Konwickiego, Stanisława Barańczaka, Dominika Tatarki, Ludvíka Vaculíka, Evy Kanturkovéj, Pavla Kohouta, Josifa Brodskiego, Tomasa Venclovy, wskazują w latach 70.-90. XX wieku na silny i charakterystyczny związek gatunków (para)literackich oraz autorefleksji (autotematyzmu, pisanie o pisaniu) z egzystencjalną oraz duchową sytuacją pisarza znajdującego się pod silną presją polityczną na skutek głoszonej przez niego krytyki komunistycznych władz.

The special situation of the author in the countries of the communist bloc after the decision to publish his/her works outside censorship had a huge impact on their genre, structure and content. Many authors gave up pure fiction or pure artistic themes, choosing mixed or para-literary genres (for example *journal intime*, *quasi*-journal, reportage, self-interview, providing more credibility by

convention) and exposing themes related to the author's political entanglement in difficult life circumstances (repressions, no possibility of publishing in a broader, albeit controlled context, changing the reader's profile, no broader literary criticism). The uniqueness of the writer's situation was confirmed by the extensive layer of self-reflection, especially in the descriptions of the creative process, in the considerations relating to the essence of literature, artistic truth, the writer's functioning in the system of lies and the limitations in the content of the works (censorship). These works, apart from self-reflection on the process of creation and the author-text-receiver relationship, also contain elements of literary polemics. Literary and essayistic texts appearing in samizdat, by, among others, Jerzy Andrzejewski, Kazimierz Brandys, Tadeusz Konwicki, Stanisław Barańczak, Ludvík Vaculík, Pavel Kohout, Eva Kanturková, Dominik Tatarka, Josif Brodsky, Tomas Venclova, show a strong relationship typical for the para-literary and self-reflections genres of the 1970s-1990s with an existential and spiritual situation of a writer who was under strong political pressure as a result of his/her critique of the communist authorities.